

Maciej GROMADZKI

Wyniki obrączkowania ptaków w Polsce. Rodzina *Turdidae*

Результаты кольцевания птиц в Польше. Семейство *Turdidae*

Bird-ringing results in Poland. Family *Turdidae*

[z 7 mapkami, 1 wykresem i 1 tabelą w tekście]

Materiał i metodyka
Omówienie gatunków
Podsumowanie
Piśmiennictwo

MATERIAŁ I METODYKA

Opracowanie to oparte jest na wiadomościach powrotnych o ptakach obrączkowanych przez Stację Ornitologiczną Instytutu Zoologicznego PAN w Warszawie* oraz o ptakach obrączkowanych przez stacje zagraniczne, a stwierdzonych na terenie Polski. Wiadomości te pochodzą z okresu od założenia Stacji w r. 1931, do r. 1961 włącznie. Tabela podaje ilości ptaków z rodziny *Turdidae* zaobrączkowanych w Polsce w ciągu ostatnich trzydziestu jeden lat. W pracy omawiam tylko te gatunki, o których otrzymano wiadomości powrotne.

Przy oznaczaniu na mapach miejsca stwierdzenia ptaka używałem na oznaczenie miesiąca, z którego pochodzi dana wiadomość, ustalonych znaków (patrz objaśnienie pod mapką 1). Miejsce zaobrączkowania oznaczone jest punktem; w innych przypadkach zrezygnowałem z dokładnego oznaczenia miejsca zaobrączkowania i zaznaczyłem tylko rejon obrączkowania. W tekście opracowania znak:

- o oznacza „obrączkowany”
- V „schwytyany i wypuszczony”
- † „znaleziony martwy lub zabity”.

* Pragnę podziękować Kierownikowi Stacji, panu J. B. SZCZEPSKIEMU za udostępnienie mi nie opublikowanych materiałów.

OMÓWIENIE GATUNKÓW

Turdus philomelos BR. — drozd śpiewak

W Polsce występuje tylko *T.p. philomelos* BR. zarówno jako lęgowy, jak i przelotny (DUNAJEWSKI, 1934).

W latach 1931—1961 zaobrazkowano 4848 drozdów śpiewaków, o których Stacja otrzymała 54 wiadomości powrotne, co stanowi 1,11% wszystkich obrazkowanych ptaków. Najwięcej wiadomości (43) pochodzi z pierwszego roku życia, z drugiego 7, z trzeciego 1 i z czwartego 3.

Tabela

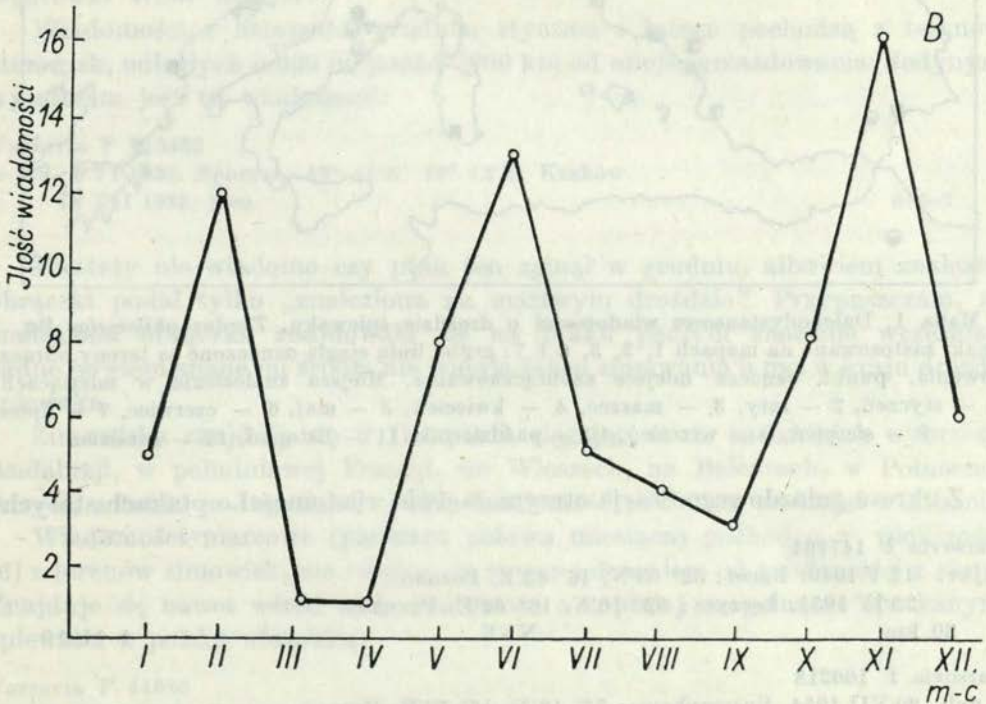
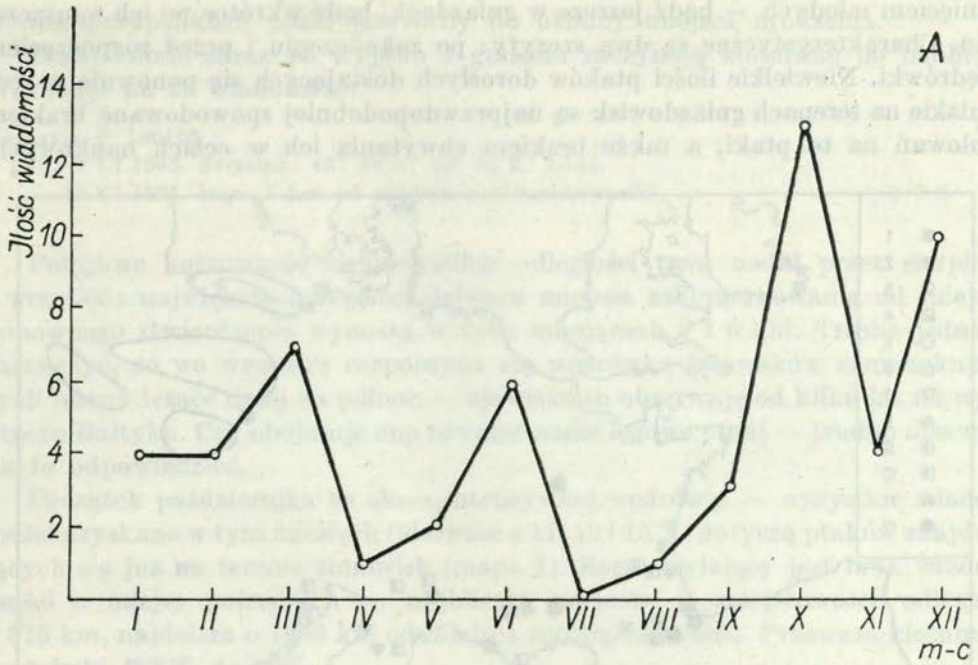
Wyniki obrazkowania w Polsce ptaków z rodziny *Turdidae* w latach 1931—1961

Gatunek (1)	Ilość ptaków (2)	Ilość wiadomości powrotnych (3)	% (4)
<i>Turdus philomelos</i> BR.	4848	54	1,11
<i>Turdus merula</i> L.	4430	80	1,79
<i>Turdus pilaris</i> L.	958	15	(1,56)
<i>Turdus viscivorus</i> L.	213		
<i>Turdus iliacus</i> L.	81	2	
<i>Turdus torquatus</i> L.	15		
<i>Turdus sibiricus</i> PALL.	1		
<i>Erithacus rubecula</i> (L.)	5967	28	0,46
<i>Phoenicurus phoenicurus</i> (L.)	2107	12	0,56
<i>Phoenicurus ochruros</i> (GM.)	1786	14	0,89
<i>Luscinia svecica</i> (L.)	100	1	
<i>Luscinia luscinia</i> (L.)	232		
<i>Luscinia megarhynchos</i> BR.	191	1	
<i>Oenanthe oenanthe</i> (L.)	348		
<i>Saxicola rubetra</i> (L.)	121		
<i>Saxicola torquata</i> (L.)	20		

Najdłużej żył drozd F 166 218, obrazkowany jako pisklę 20 VII 1954 — znaleziony martwy 2 V 1958 — 3 lata 9 miesięcy 12 dni = 3—9—12 (skrót tego będą używać w dalszym ciągu pracy). Jest to jednak okres dość krótki w porównaniu do długości życia czeskiego drozda (Praha D 1135), który żył 13—9—? (RYDZEWSKI, 1962) — jest to dotychczasowy rekord długości życia zaobrazkowanego drozda śpiewaka.

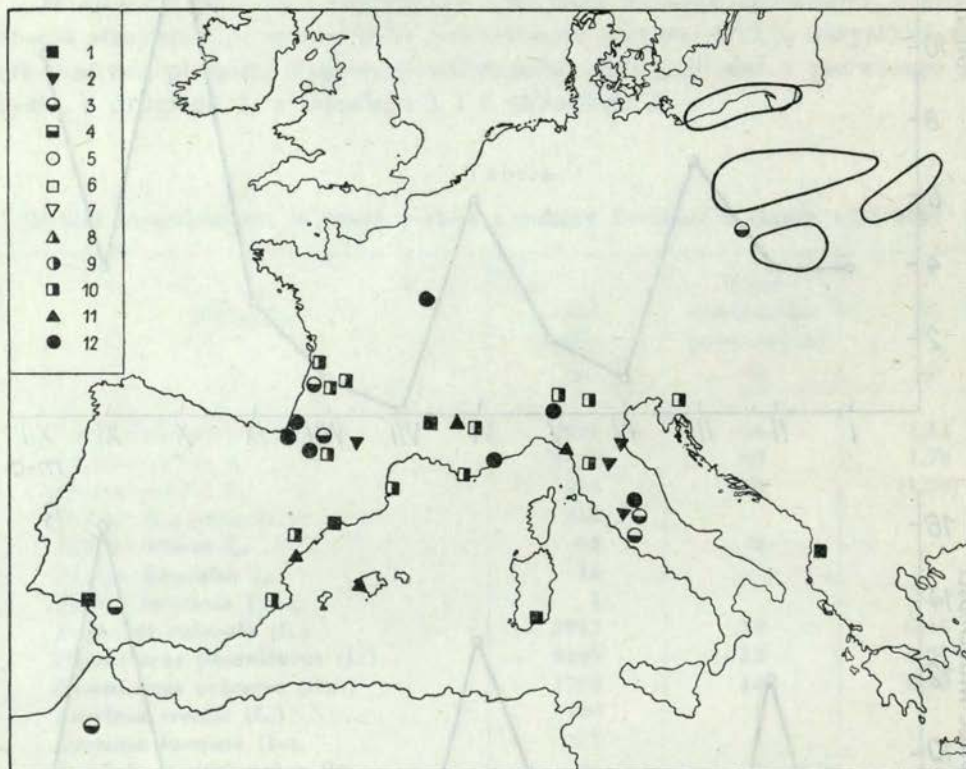
Rozkład wiadomości powrotnych w ciągu roku przedstawia wykres A. Najwięcej drozdów ginie w październiku i grudniu, następny szczyt to marzec — prawdopodobnie początek wiosennej wędrówki, choć większość ptaków znajduje się jeszcze na terenie zimowisk. Letni szczyt jest spowodowany wyłącznie

Rozkład w czasie wiadomości powrotnych: A — o drozdzie śpiewaku, *Turdus philomelos* BR.;
B — o kosie, *Turdus merula* L.

ginięciem młodych — bądź jeszcze w gniazdach, bądź wkrótce po ich opuszczeniu. Charakterystyczne są dwa szczyty: po zakończeniu i przed rozpoczęciem wędrówki. Niewielkie ilości ptaków dorosłych dostających się ponownie w ręce ludzkie na terenach gniazdowisk są najprawdopodobniej spowodowane brakiem polowań na te ptaki, a także brakiem chwywania ich w celach naukowych.

Mapa 1. Dalekodystansowe wiadomości o drożdźcie śpiewaku, *Turdus philomelos* Br. Znaki zastosowane na mapach 1, 3, 5, 6 i 7: grubą linią ciągłą oznaczone są tereny obrączkowania, punkt oznacza miejsce zaobrączkowania. Miejsca znalezienia w miesiącach: 1 — styczeń, 2 — luty, 3 — marzec, 4 — kwiecień, 5 — maj, 6 — czerwiec, 7 — lipiec, 8 — sierpień, 9 — wrzesień, 10 — październik, 11 — listopad, 12 — grudzień

Z okresu gniazdowego Stacja otrzymała dwie wiadomości o ptakach starych:

Varsovia F 147194

○ juv. 12 V 1949. Racot: 52° 03'N, 16° 43'E, Poznań.

† 22 IV 1951. Łęczyca: 52° 16'N, 16° 52'E, Poznań.

30 km

NNE

1-11-10

Varsovia F 166218

○ pull. 20 VII 1954. Puszczykowo: 52° 18'N, 16° 52'E, Poznań.

† 2 V 1958. Krajkowo: 52° 12'N, 16° 57'E, Poznań.

40 km

S

3-9-12

w obu przypadkach ptaki powróciły do okolicy miejsca urodzenia.

Ptaki młode zaraz po wyjściu z gniazda zaczynają koczować po okolicy. Wskazuje na to wiadomość:

Varsovia F 100103

o pull. 7 VI 1935. Strzelna: 45° 49'N, 19° 56'E, Łódź.

V 15 VI 1935. loco. 1° km od miejsca zaobrączkowania.

0-0-8

Polegowe koczowanie na niewielkie odległości trwa nadal przez sierpień i wrzesień: największe odległości dzielące miejsca zaobrączkowania od miejsc ponownego stwierdzenia wynoszą w tych miesiącach 7 i 6 km. Trzeba jednak zaznaczyć, że we wrześniu rozpoczyna się wędrówka śpiewaków zamieszkujących tereny leżące dalej na północ — zjawisko to obserwuję od kilku lat na wybrzeżu Bałtyku. Czy obejmuje ono również nasze lęgowe ptaki — trudno obecnie na to odpowiedzieć.

Początek października to okres intensywnej wędrówki — wszystkie wiadomości uzyskane w tym miesiącu (pierwsze z 11, 12 i 15 X) dotyczą ptaków znajdujących się już na terenie zimowisk (mapa 1). Zastanawiający jest brak wiadomości z miejsc pośrednich — najbliższa pochodzi z miejscowości odległej o 575 km, najdalsza o 1850 km od miejsca zaobrączkowania. Przeważa kierunek wędrówki WSW do SW.

Wiadomości z listopada, grudnia, stycznia i lutego pochodzą z terenów zimowisk, odległych o 900 do ponad 2000 km od miejsc gniazdowania. Jedynym wyjątkiem jest tu wiadomość:

Varsovia F 118402

o juv. 9 VI 1938. Sporysz: 49° 41'N, 19° 13'E, Kraków.

† 16 XII 1938. loco.

0-6-7

Niestety nie wiadomo czy ptak ten zginął w grudniu, albowiem znalazca obrączki podał tylko „znaleziona na martwym drożdzie”. Przypuszczam, że znaleziona obrączka znajdowała się na ptaku padłym znacznie wcześniej, żadne bowiem znane mi źródła nie podają faktu zimowania u nas w kraju drozda śpiewaka.

Zimowiska znajdują się w Hiszpanii, sięgając aż do zachodnich wybrzeży Andaluzji, w południowej Francji, we Włoszech, na Balearach, w Północnej Afryce, a także w Jugosławii. Jedna wiadomość powrotna pochodzi z Albanii.

Wiadomości marcowe (pierwsza połowa miesiąca) pochodzą w większości (6) z terenów zimowisk, nie różniąc się swym położeniem od wiadomości z zimy. Znajduje się nawet wśród nich wiadomość o najdalej na południe spotkanym śpiewaku z polską obrączką:

Varsovia F 41686

o pull. 10 V 1946. Kraków: 50° 04'N, 19° 57'E.

† 8 III 1949. Meknes: 34° 00'N, 5° 30'E, Marokko.

2670 km

WSW

2-9-26

Jedna tylko marcowa wiadomość świadczy o odbywającej się w końcu tego miesiąca powrotnej wędrówce na północ:

Varsovia F 49584

o pull. 7 VI 1935. Strzelna: 51° 49'N, 19° 56'E, Łódź.

† 24 III 1936 Strzelin: 50° 48'N, 17° 04'E, Wrocław.

490 km

SW

0-9-1

Układ ten przypomina stosunki panujące w okresie wędrówki jesiennej w październiku — wiadomości pochodzą jeszcze lub już z zimowisk, mało lub zupełnie brak jest wiadomości z okresu wędrówki. Dane innych autorów (SCHÜZ, WEIGOLD, 1931; EICHLER, 1934; ASHMOLE, 1962) wykazują podobne stosunki; dotyczy to zwłaszcza ptaków niemieckich, w mniejszym stopniu skandynawskich. Ogólnie, o ile wiadomości z wędrówki jesiennej trafiają się stosunkowo częściej, o tyle brak niemal wiadomości z wędrówki wiosennej. Wskazywałoby to, że 1) wiosenna wędrówka odbywa się znacznie szybciej niż jesienna; 2) ptaki środkowoeuropejskie (polskie i niemieckie) w związku z mniejszą odległością dzielącą ich tereny lęgowe od zimowisk przebywają przestrzeń tę znacznie szybciej tzn. mniejszą ilością etapów; 3) brak wiadomości z okresu wędrówki mógłby być też spowodowany brakiem polowań na drozdy oraz chwytania ich w celach naukowych na terenach, przez które wędrują. Za odrzuceniem tej hipotezy przemawia jednak fakt, że z terenów centralnej i wschodniej Francji, nad którymi ptaki nasze niewątpliwie lecą, a gdzie trudno zakładać brak polowań na ptaki, wiadomości również nie ma.

Wśród wiadomości dotyczących ptaków obrączkowanych w czasie wędrówki wyróżnić można dwie grupy. Pierwsza to ptaki znajdujące się niewątpliwie w okresie wędrówki, obrączkowane we wrześniu i październiku na południowym wybrzeżu Bałtyku i stwierdzone na terenach zimowisk we Francji i Hiszpanii. Najprawdopodobniej są to ptaki pochodzenia skandynawskiego.

Do drugiej należą wiadomości:

Varsovia F 184155

o ad. 12 IX 1959. Żelazna: 51° 52'N, 20° 08'E, Łódź.

† pocz. III 1961. Polomares del Rio: 37° 23'N, 6° 00'W, Hiszpania.

2550 km

SW

1-6-?

Varsovia F 165012

o ad. 17 IX 1953. Nowy Targ: 49° 28'N, 20° 02'E, Kraków.

† 25 X 1954. Pistoia: 43° 56'N, 10° 55'E, Włochy.

925 km

SW

1-1-8

Varsovia F 168322

o ad. 5 X 1954. Nowy Targ: 49° 28'N, 20° 02'E, Kraków.

† 15 III 1956. Pies de Roma: 42° 00'N, 12° 30'E, Włochy.

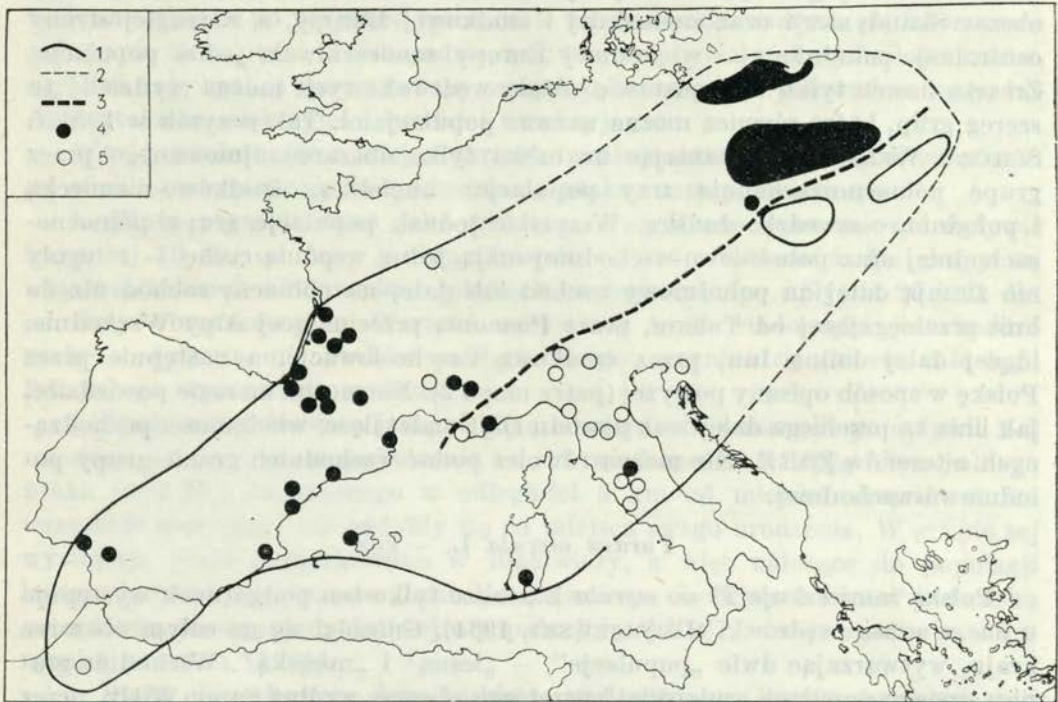
1050 km

SSW

1-5-10

o których trudno powiedzieć, czy ptaki te były obrączkowane jako wędrujące czy też były to osobniki miejscowe, które (patrz omówienie okresu lęgowego) nie wyruszyły jeszcze na zimowiska.

Rozpatrując rozmieszczenie (patrz mapa 2) wiadomości powrotnych, można zauważyć, że wśród ptaków zaobráczkowanych na naszych terenach zarysowuje się podział na dwie grupy: 1) mającą zimowiska we Francji i Hiszpanii oraz 2) zimującą we Włoszech i Jugosławii bądź nawet jeszcze dalej na południowy wschód.

Mapa 2. Dalekodystansowe wiadomości o drożdźcie śpiewaku, *Turdus philomelos* Br.
 1 — stwierdzona granica występowania śpiewaków z Polski; 2 — hipotetyczna granica występowania śpiewaków z Polski; 3 — hipotetyczna granica między północno-zachodnią i południowo-wschodnią grupą populacji; 4 — ptaki obrączkowane na polach czarnych; 5 — ptaki obrączkowane na polach białych.

Do grupy zimującej we Francji i Hiszpanii należą nasze ptaki lęgowe, obrączkowane na północ od linii przechodzącej przez Prudnik, Częstochowę, Końskie, Kozienice, Łuków. Należą tu również ptaki wędrujące obrączkowane na naszym Wybrzeżu. Z danych innych autorów (TAURINŠ, 1957; ASHMOLE, 1962) wynika, że do grupy tej należą także ptaki angielskie, francuskie, duńskie, holenderskie, belgijskie, niemieckie, skandynawskie, a także pochodzące z nadbałtyckich terenów ZSRR.

Do grupy zimującej we Włoszech należą nasze ptaki lęgowe, obrączkowane na południe od wymienionej linii. Z ptaków obcych zaliczyć tu trzeba śpiewaki z centralnej Rosji, Białorusi, Ukrainy i okolic Morza Czarnego (TAURINŠ, 1957), Moraw i Słowacji (FORMANEK, 1958) oraz Szwajcarii i Jugosławii (ASHMOLE, 1962). Wydaje się, że mamy tu do czynienia z dwiema allohiemicznymi populacjami (SALOMONSEN, 1955) lub raczej z dwiema allohiemicznymi grupami populacji — grupą północno-zachodnią i południowo-wschodnią. Termin „allohiemiczne grupy populacji” uważam w tym przypadku za trafniejszy niż „allohiemiczne populacje”. Nie wydaje mi się bowiem możliwe, by cały ogromny obszar Skandynawii oraz zachodniej i środkowej Europy, a z drugiej strony centralnej, południowej i wschodniej Europy zamieszkiwała jedna populacja. Zresztą nawet tylko na podstawie różnic wędrowkowych można wydzielić tu szereg grup, które również można nazwać populacjami. Tak uczynili w 1931 r. SCHÜZ i WEIGOLD, wyróżniając na części tylko obszaru zajmowanego przez grupę północno-zachodnią trzy populacje: angielską, środkowo-niemiecką i południowo-szwedzko-duńską. Wszystkie jednak populacje grupy północno-zachodniej oraz południowo-wschodniej mają jedną wspólną cechę — z reguły nie zimują dalej na południowy wschód lub dalej na północny zachód niż do linii przebiegającej od Tulonu, przez Piemont, przecinającej Alpy Wschodnie, idącej dalej doliną Inu, przez środkową Czechosłowację, a następnie przez Polskę w sposób opisany powyżej (patrz mapa 2). Nie można na razie powiedzieć, jak linia ta przebiega dalej — z powodu zbyt małej ilości wiadomości pochodzących z terenów ZSRR. Nie można również podać wschodnich granic grupy południowo-wschodniej.

Turdus merula L. — kos

Polskę zamieszkuje *T. m. merula* L., także tylko ten podgatunek występuje u nas w czasie wędrowki (DUNAJEWSKI, 1934). Gnieździ się na całym obszarze kraju, wytwarzając dwie „populacje” — „leśną” i „miejską”. Wschodnia granica zasięgu populacji „miejskiej” przebiega obecnie wzdłuż Sanu, Wisły, przez Wąbrzeźno, Kwidzyń, Malbork, Elbląg (GRACZYK, 1959).

W latach 1931–1961 zaobrączkowano w Polsce 4430 kosów, o których Stacja otrzymała 31 wiadomości dalekodystansowych, 6 wiadomości bliskodystansowych (miejsce stwierdzenia odległe jest od miejsca zaobrączkowania najwyżej o 50 km) oraz 43 wiadomości z miejsca zaobrączkowania, co w sumie stanowi 80 wiadomości, czyli 1,79% wszystkich zaobrączkowanych ptaków. Prócz tego, Stacja otrzymała wiadomości o dwóch ptakach obrączkowanych za granicą, a stwierdzonych następnie w Polsce.

W ręce ludzkie dostało się ponownie w pierwszym roku życia — 74 ptaki, w drugim 4, w trzecim 2 i w czwartym 1. Najdłuższy czas życia 3–3–1, (rekord światowy 6–8–11, Sempach 646420, wg RYDZEWSKIEGO, 1962).

Rozkład wszystkich wiadomości w poszczególnych miesiącach roku przedstawia wykres B. Szczyt z lutego spowodowany jest dużą ilością wiadomości

o kosach zimujących w kraju, schwytych bądź znalezionych martwych w miejscu obrączkowania. Szczyt czerwcowy wywołany jest wielką śmiertelnością młodych. Najciekawszy jest szczyt listopadowy, na który składają się wyłącznie wiadomości dalekodystansowe; warto zaznaczyć, że z miesiąca tego pochodzi 50% wszystkich dalekodystansowych wiadomości. Zjawisko to spowodowane jest prawdopodobnie silnym odstrzałem przybyłych świeżo na zimowiska ptaków. Ciekawe, że u drozda śpiewaka największa ilość wiadomości pochodzi z października, w listopadzie zaś jest zupełnie dobrze widoczny (wykres A) spadek ilości wiadomości. Kosy odbywają wędrówkę nieco później niż śpiewaki. Prawdopodobne jest, że po przylocie śpiewaków na zimowiska zaczyna się intensywne polowanie na te ptaki, w listopadzie, z chwilą przybycia większych ilości kosów, myśliwi dają spokój śpiewakom, a zaczynają intensywnie polować na kosy, będące ptakami większymi i bardziej atrakcyjnymi.

Wśród wiadomości z miejsc obrączkowania można wyróżnić, w zależności od wieku zaobrączkowania i schwywania ptaka, następujące grupy:

1. Ptaki obrączkowane jako pisklęta, stwierdzone ponownie po upływie najwyżej 10 dni od daty zaobrączkowania — 16 wiadomości. Do grupy tej włączam także 2 wiadomości o ptakach znalezionych po upływie 20 i 21 dni od daty obrączkowania. Wartość wszystkich tych wiadomości jest bardzo mała — dotyczą one ptaków padłych jeszcze w gnieździe (nawet całe legi) lub tuż po opuszczeniu gniazda.

2. Ptaki obrączkowane jako pisklęta, stwierdzone ponownie po upływie 1–3 miesięcy od daty zaobrączkowania — 11 wiadomości. Z wyjątkiem jednego ptaka (0–3–10), znalezionego w odległości 5 km od miejsca obrączkowania, wszystkie inne ptaki nie oddaliły się od miejsca swego urodzenia. W grupie tej występują ptaki obrączkowane w Białowieży, a więc należące do populacji leśnej. Sądzić by można, że „brak koczowania po okolicy urodzenia” jest cechą gatunkową, występującą częściej u populacji miejskiej. Dane te zgodne są z danymi GRACZYKA (1961).

3. Ptaki obrączkowane jako pisklęta, stwierdzone w czasie zimowania lub gnieźdzenia w następnych latach — 8 wiadomości. Wszystkie ptaki pochodzą z dwóch miejscowości: Poznań i Świeradów-Zdrój, pow. Lwówek Śląski, tak iż można przypuszczać, że mamy tu do czynienia wyłącznie z populacją miejską.

4. Ptaki obrączkowane jako dorosłe w zimie lub późną jesienią, stwierdzone:

a) tej samej zimy — 5 wiadomości. Cztery wiadomości dotyczą kosów miejskich, piąta:

Varsovia F 148177

o ad. 12 XI 1960. Górki Wschodnie: 54°21' N, 18°48' E, Gdańsk.

† 3 I 1961. loco.

0–1–22

ptaka obrączkowanego przez Stację w Górkach Wschodnich w listopadzie, a więc prawdopodobnie ptaka wędrownego, stwierdzonego w tej samej miejscowości w styczniu, w czasie zimowania. Ptak należący prawdopodobnie do populacji leśnej;

- b) następnej zimy (1 wiadomość);
 c) w następnym sezonie lęgowym (1 wiadomość).
 Na szczególną uwagę zasługuje wiadomość:

Varsovia F 512362

o imm. 6 X 1961. Mierzeja jeziora Bukowo: 54°21' N, 16°17' E, Koszalin.

V 23 IX 1962. loco.

0-11-17

V 10 IX 1963. loco.

1-11-24

Zachodzą tu dwie możliwości: albo był to ptak wędrowny, wędrujący ponownie tą samą trasą, albo (co jest znacznie bardziej prawdopodobne) mamy do czynienia z ptakiem miejscowym, osiadłym. W tym przypadku byłby to dowód, że kosy leśne mogą pędzić osiadły tryb życia już począwszy od pierwszego roku.

5. Ptaki obrączkowane jako pisklęta, stwierdzone w okolicy miejsca urodzenia w czasie zimy lub następnych sezonów lęgowych — 4 wiadomości. Odległość, jaka dzieli miejsca stwierdzenia ptaków tej grupy od miejsc ich obrączkowania, wynosi 10–28 km. Na uwagę zasługuje wiadomość, która wskazuje na zimowanie kosa populacji leśnej w okolicy urodzenia:

Varsovia F 49751

o juv. 19 V 1935. Szpanów: 50°40' N, 20°15' E, ZSRR.

† 10 III 1936. Obarów: 50°41' N, 26°11' E, ZSRR.

ca 10 km

0-9-21

Wiadomości długodystansowe:

London V 89815

o ad. 6 X 1959. Spurn Point: 53°35' N, 0°06' E, Anglia.

V 15 IX 1961. Dziwnów: 54°02' N, 14°50' E, Szczecin.

V 9 X 1961. Dziwnów.

925 km

E

2-0-3

Długi czas przebywania tego osobnika w Dziwnowie pozwala przypuszczać, że jest on ptakiem miejscowym, który jeszcze nie rozpoczął wędrówki. Jest to najbardziej wschodnie (nie licząc Skandynawii) stwierdzenie kosa zimującego na Wyspach Brytyjskich. Najdalsze dotychczasowe wiadomości pochodzą z północno-wschodnich Niemiec (ASHMOLE, 1962).

Na zimowiskach we Francji i Włoszech nasze pierwsze kosy pojawiają się w październiku (mapa 3), a w listopadzie są już, jak się wydaje, w pełnym zimującym składzie — jesieńna wędrówka jest zakończona. Zimowiska znajdują się we Francji w Szampanii, w dolinie Rodanu, w dolinie Garonny i okolicach Tulonu; we Włoszech w Wenecji, Lombardii i Toskanii oraz na jugosłowiańskich wybrzeżach Adriatyku. Część ptaków leci aż do Północnej Afryki:

Varsovia F 154395

○ juv. 26 V 1952. Czechowice: 49°53' N, 19°01' E, Katowice.

† 11 XI 1952. Misserghin: 35°40' N, 0°47' E, Algeria.

2130 km

SW

0-5-16

Jest to jak dotąd jedyne afrykańskie znalezisko europejskiego kosa.

Na uwagę zasługuje również wiadomość dotycząca niewątpliwie kosa „miejskiego”:

Varsovia F 255407

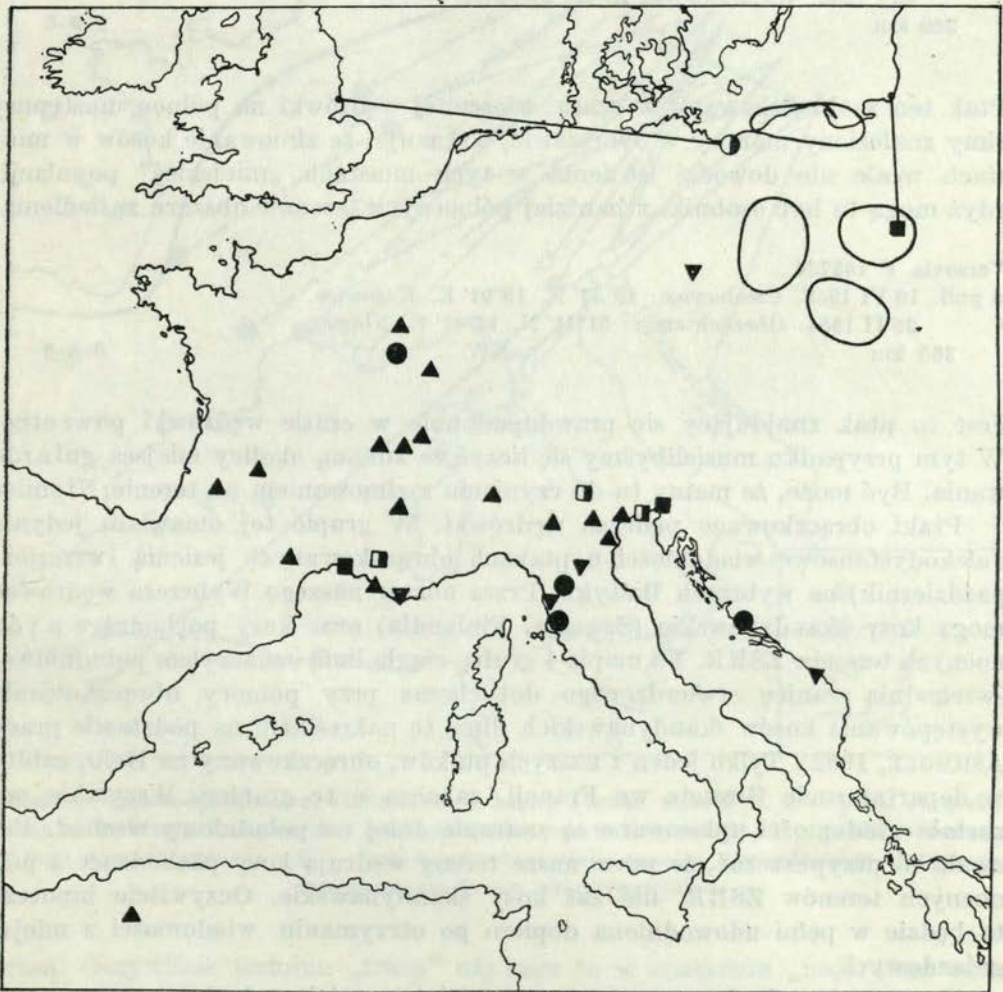
○ juv. 26 IV 1959. Wrocław: 51°07' N, 17°00' E.

† 15 XI 1959. Sigy le Chatel: 46°33' N, 4°36' E, Francja.

1010 km

SW

0-6-20

Mapa 3. Dalekodystansowe wiadomości o kosie, *Turdus merula* L. Objasnienia jak na mapie 1.

Także inni autorzy (HEYDER, 1955) podają liczne przypadki dalekodystan-
sowych wędrówek kosów miejskich. W świetle tych danych twierdzenia o całko-
witym przejściu kosów miejskich na osiadły tryb życia wydają się nie-
uzasadnione.

Głównym kierunkiem wędrówki kosa jest SW, rzadziej SSW, wyjątkowo
S lub SSE.

Wiadomości ze stycznia i lutego nie wnoszą nic nowego do naszej znajomości
zimowisk kosów z Polski. Na uwagę zasługują dwie wiadomości:

Moskwa F 326903

o ad. 24 IV 1958. Rybaki: 55°11' N, 20°49' E, ZSRR.

† 30 I 1959. Warszawa: 52°15' N, 21°00' E.

340 km

S

0-9-6

Ptak ten zaobraczkowany w czasie wiosennej wędrówki na północ, następnej
zimy znaleziony martwy w Warszawie, wskazuje, że zimowanie kosów w mi-
astach wcale nie dowodzi istnienia w tych miastach „miejskiej” populacji,
gdyż mogą to być osobniki z bardziej północnych terenów obszaru zasiedlenia.

Varsovia F 163734

o pull. 16 VI 1953. Czechowice: 49°53' N, 19°01' E, Katowice.

† 25 II 1954. Oberlichtenau: 51°11' N, 14°01' E, Niemcy.

365 km

NW

0-8-9

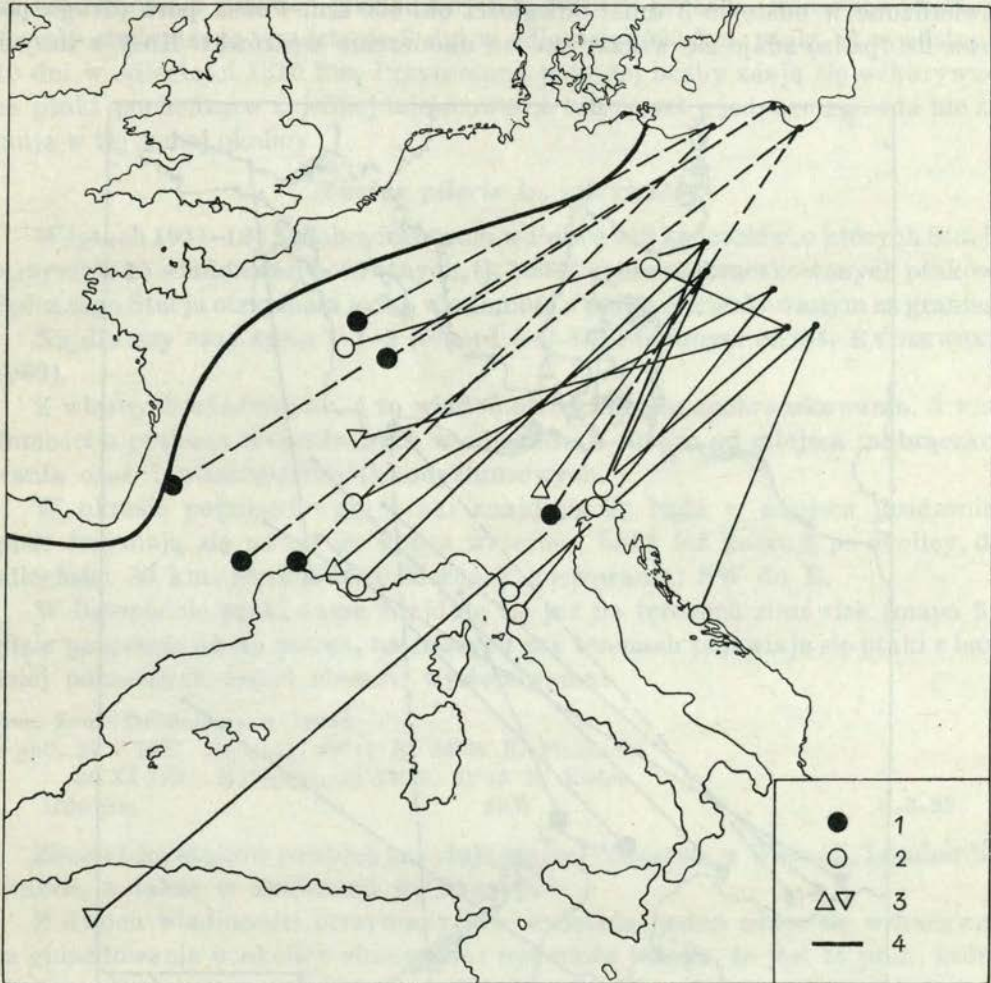
Jest to ptak znajdujący się prawdopodobnie w czasie wędrówki powrotnej
W tym przypadku musielibyśmy się liczyć ze zmianą okolicy miejsca gniazdo-
wania. Być może, że mamy tu do czynienia z zimowaniem na terenie Niemiec

Ptaki obrączkowane podczas wędrówki. W grupie tej omawiam jedynie
dalekodystanowe wiadomości o ptakach obrączkowanych jesienią (wrzesień,
październik) na wybrzeżu Bałtyku. Przez obszar naszego Wybrzeża wędrować
mogą kosy skandynawskie (Szwecja, Finlandia) oraz kosy pochodzące z pół-
nocnych terenów ZSRR. Na mapie 4 grubą, ciągłą linią oznaczyłem południowo-
wschodnią granicę stwierdzonego dotychczas przy pomocy obrączkowania
występowania kosów skandynawskich (linię tę nakreśliłem na podstawie pracy
ASHMOLE, 1962). Tylko jeden z naszych ptaków, obrączkowany na Helu, zabity
w departamencie Gironde we Francji, zahacza o tę granicę. Wszystkie po-
zostałe wiadomości uplasowane są znacznie dalej na południowy wschód. Po-
zwala to przypuszczać, że przez nasze tereny wędrują kosy pochodzące z pół-
nocnych terenów ZSRR, nie zaś kosy skandynawskie. Oczywiście hipoteza
ta będzie w pełni udowodniona dopiero po otrzymaniu wiadomości z miejsc
gniazdowych.

Czy ptaki wędrujące przez te same miejscowości wędrują tą samą trasą
i zimują w tych samych okolicach? Na mapie 4, wiadomości o ptakach obrączko-

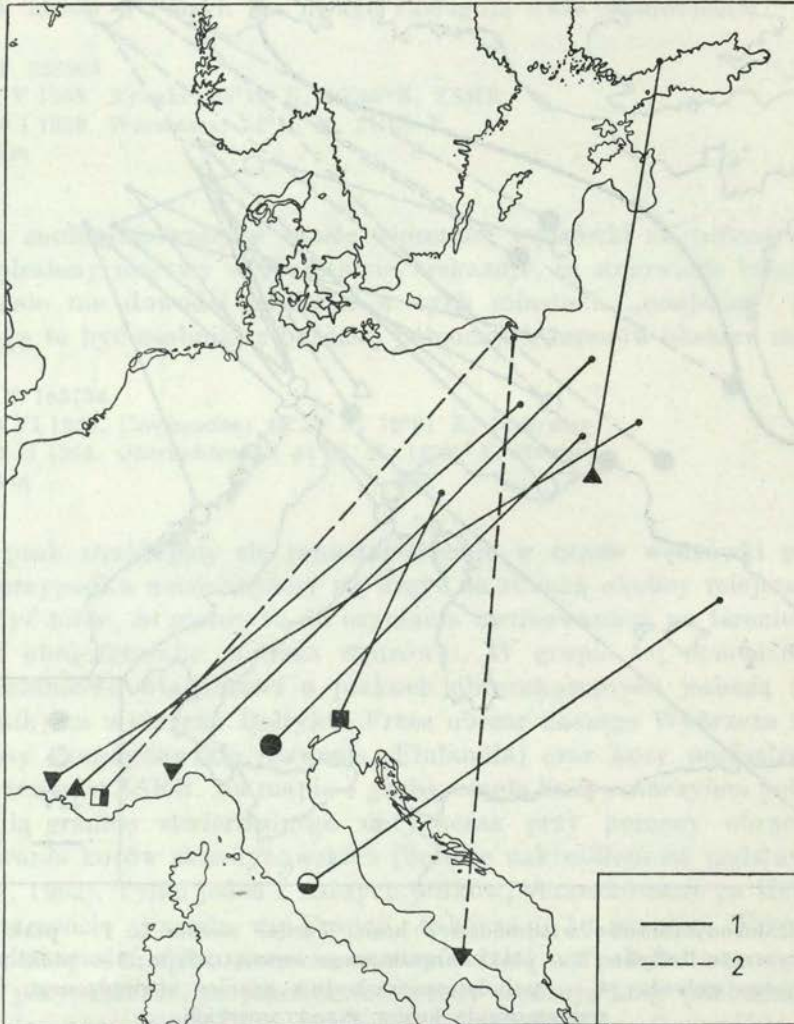
wanych podczas wędrówki (wszystkie z 1961 r. z wybrzeża Bałtyku) połączone są z miejscem obrączkowania linią przerywaną. Ze wszystkich tych wiadomości tylko wiadomości z Helu zdają się wskazywać na wędrówkę ptaków tą samą

Mapa 4. Dalekodystansowe wiadomości o kosie, *Turdus merula* L. 1 — ptaki obrączkowane na wybrzeżu Bałtyku; 2 — ptaki obrączkowane wewnątrz lądu; 3 — ptaki pochodzące z tego samego gniazda; 4 — południowo-wschodnia granica stwierdzonego dotychczas występowania kosów skandynawskich.

trasą. Oczywiście terminu „trasa” używam tu w znaczeniu „najkrótsza odległość między miejscem obrączkowania, a miejscem stwierdzenia”, gdyż niestety nie jesteśmy w stanie podać rzeczywistej drogi ptaka. Być może, że kosy również

tak jak i rudziki (patrz str. 17) wędrują najpierw wzdłuż wybrzeży morskich, a dopiero po osiągnięciu Francji rozchodzą się szerokim frontem na południe. W przypadku kosów z Helu mamy najprawdopodobniej do czynienia z różnymi okolicami zimowania — oba ptaki zaobrzędkowane w odstępie 5 dni zostały stwierdzone w odstępie 3 dni i odległości ok. 600 km. Późna pora (druga połowa listopada) zdaje się wskazywać na ukończenie wędrówki. Kosy z innych

Mapa 5. Dalekodystansowe wiadomości o kwiczołach, *Turdus pilaris* L. (1) i o droździku, *Turdus iliacus* L. (2). Inne objaśnienia — p. mapa 1.

miejsowości wędrowały prawdopodobnie różnymi trasami i zimowały w różnych okolicach.

Wiadomości o ptakach lęgowych pochodzących z tej samej miejscowości pokazane są również na mapie 4 (linie ciągłe). Najmniejsza odległość między dwoma ptakami stwierdzonymi na zimowisku wynosi 130 km, największa 1310 km. Większość odległości waha się w granicach 450–650 km. Interesujące są wiadomości o ptakach pochodzących z jednego gniazda. Tak więc ptaki Δ zostały stwierdzone w odstępie 5 dni w odległości 525 km, ptaki ∇ w odstępie 10 dni w odległości 1310 km. Przytoczone powyżej liczby zdają się wskazywać, że ptaki pochodzące z jednej miejscowości, lub nawet z jednego gniazda nie zimują w tej samej okolicy.

Turdus pilaris L. — kwiczoł

W latach 1931–1961 zaobrączkowano w Polsce 958 kwiczołów, o których Stacja otrzymała 15 wiadomości powrotnych, tj. 1,56% ogółu zaobrączkowanych ptaków. Prócz tego Stacja otrzymała jedną wiadomość o ptaku obrączkowanym za granicą.

Najdłuższy czas życia 1–1–5 (rekord 5–3–16, Stavanger 88284, RYDZEWSKI, 1962).

Z własnych wiadomości, 4 to wiadomości z miejsca zaobrączkowania, 5 wiadomości o ptakach stwierdzonych w odległości 3–30 km od miejsca zaobrączkowania oraz 7 wiadomości dalekodystansowych.

W okresie pogniazdowym ptaki znajdują się bądź w miejscu urodzenia, gdzie trzymają się nawet do końca września, bądź też koczują po okolicy, do odległości 30 km. Stwierdzony kierunek koczowania: SW do E.

W listopadzie ptaki nasze znajdują się już na terenach zimowisk (mapa 5), gdzie pozostają aż do marca, na naszych zaś terenach pojawiają się ptaki z bardziej północnych części obszaru występowania:

Mus. Zool. Helsingfors A 18915

o pull. 27 V 1937. Helsinki: 60°11' N, 24°56' E, Finlandia.

† 20 XI 1937. Małeczyn: 51°23' N, 21°15' E, Kielce.

1000 km

SSW

0–5–23

Zimowiska ptaków polskich znajdują się we Włoszech w Wenecji, Lombardii, Umbrii, a także w Prowansji we Francji.

Z dwóch wiadomości otrzymanych w kwietniu, jedna zdaje się wskazywać na gniazdowanie w okolicy zimowania; być może jednak, że jest to ptak, który nie rozpoczął jeszcze powrotnej wędrówki:

Varsovia F 184172

o ad. 30 X 1959. Żelazna: 51°52' N, 20°08' E, Łódź.

† 19 IV 1960 loco.

0–5–20

Druga:

Varsovia F 102443

o pull. 11 V 1937. Turka-Borszczów: 48°31' N, 25°15' E, ZSRR.

† 16 IV 1938. Tułuków: 48°27' N, 25°20' E, ZSRR.

10 km

S

1–1–5

świadczy o przywiązaniu do okolicy urodzenia.

Turdus iliacus L. — drożdżik

W Polsce występuje tylko *T. i. iliacus* L. (DUNAJEWSKI, 1934), jako nieliczny na północnych i wschodnich terenach ptak gniazdowy i bardzo liczny w czasie wiosny i jesieni ptak przelotny.

W latach 1931–1961 zaobrączkowano w Polsce 81 drożdżików, o których Stacja otrzymała 2 wiadomości powrotne (mapa 5), co stanowi 2,46% wszystkich zaobrączkowanych ptaków:

Varsovia G 220671

o ad. 24 X 1960. Górki Wschodnie: 54°24' N, 18°48' E, Gdańsk.

† 11 II 1961. Monopoli: 40°57' N, 17°18' E, Włochy.

1500 km

S

0-3-18

Varsovia F 511785

o ad. 14 X 1961. Hel: 54°48' N, 18°24' E, Gdańsk.

† 25 X 1962. La Verdiere: 43°39' N, 5°55' E, Francja.

1500 km

SW

1-0-11

Erithacus rubecula (L.) — rudzik

Jako podgatunek lęgowy i przelotny występuje w Polsce *E. r. rubecula* (L.) (DUNAJEWSKI, 1934).

W latach 1931–1961 zaobrączkowano w Polsce 5967 rudzików, o których Stacja otrzymała 28 wiadomości powrotnych, co stanowi 0,46%, oraz dwie wiadomości o ptakach obrączkowanych w Szwecji. Najdłuższy czas życia 1-9-16.

Wiadomości o ptakach gniazdowych. Tego rodzaju wiadomości jest tylko 4 (mapa 6, linie ciągłe), w czym dwie o ptakach znajdujących się na zimowisku:

Varsovia G 470118

o ad. 30 VIII 1951. Łukniany: 53°46' N, 21°33' E, Olsztyn.

† 20 X 1952. Forli: 44°47' N, 12°03' E, Włochy.

1260 km

SSW

1-1-20

Varsovia G 466489

o pull. 1 VI 1952. Łówkowiec: 51°44' N, 17°33' E, Poznań.

V XI 1952. Creon: 44°47' N, 0°20' E, Francja.

1495 km

WSW

0-5-?

Jedna wiadomość dotyczy ptaka znajdującego się prawdopodobnie w trakcie powrotnej wędrówki:

Varsovia H 5325

o juv. 20 V 1959. Dziekanów: 52°21' N, 20°52' E, Warszawa.

V 8 III 1961. Lipa: 49°38' N, 15°35' E, ČSR.

450 km

SW

1-9-16

Czwarta wiadomość wskazuje na zimowanie w okolicy gniazdowania:

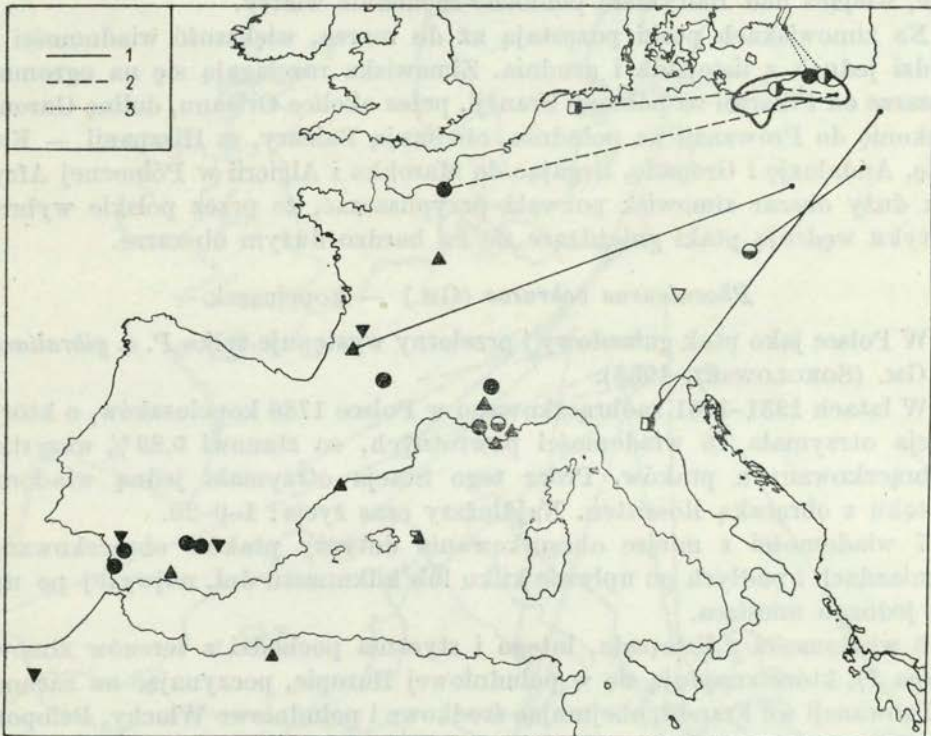
Varsovia G 484514

o ad. 30 V 1954. Kraków: 50°04' N, 19°57' E.

† 1 XII 1954. loco.

0-6-1

Wiadomości o ptakach wędrujących dotyczą ptaków obrączkowanych w czasie jesiennej (wrzesień, październik) wędrówki, głównie na wybrzeżu Bałtyku. Rozmieszczenie wiadomości przedstawia mapa 6 (wiadomości nie połączone z miejscami obrączkowania). Kierunek wędrówki — głównie SW.

Mapa 6. Dalekodystansowe wiadomości o rudziku, *Erithacus rubecula* (L.) 1 — wiadomości o ptakach gniazdowych; 2 — wiadomości wskazujące na istnienie trasy przelotu wzdłuż wybrzeży Bałtyku a następnie Morza Północnego; 3 — wiadomości o ptakach obrączkowanych w Szwecji. Inne objaśnienia — p. mapa 1.

Na tle głównego kierunku wędrówki interesująco przedstawiają się wiadomości H 28701 — W, H 36708 — WSW, H 37225 — SW (mapa 6, linie przerywane), które pozwalają się domyślać istnienia trasy przelotu wzdłuż południowego wybrzeża Bałtyku, a następnie wybrzeży Morza Północnego.

Interesująco przedstawiają się wiadomości (mapa 6, linie kropkowane):

Ornis Box Stockholm 146802

o ad. 15 XI 1958. Ottenby: 56°12' N, 16°24' E, Szwecja.

† 16 XII 1958. Rozewie: 54°50' N, 18°20' E, Gdańsk.

200 km

SE

0-1-1

Ornis Box Stockholm 1029392

o ad. 1 X 1960. Ottenby: 56°12' N, 16°24' E, Szwecja.

V 20 IX 1961. Władysławowo: 54°48' N, 18°24' E, Gdańsk.

200 km

SE

0-11-20

w obu przypadkach mamy do czynienia z wędrówką w kierunku południowo-wschodnim. Być może, ptaki te zostały zepchnięte z właściwego kierunku przez silne, wiejące nad Bałtykiem północno-zachodnie wiatry.

Na zimowiskach ptaki pozostają aż do marca, większość wiadomości pochodzi jednak z listopada i grudnia. Zimowiska rozciągają się na ogromnym obszarze od Pikardii na północy Francji, przez okolice Orleanu, dolinę Garonny, Gaskonię do Prowansji na południu, obejmują Baleary, w Hiszpanii — Katalonię, Andaluzję i Grenadę, sięgając do Marokka i Algierii w Północnej Afryce. Tak duży obszar zimowisk pozwala przypuszczać, że przez polskie wybrzeże Bałtyku wędrują ptaki gnieźdzące się na bardzo dużym obszarze.

Phoenicurus ochruros (GM.) — kopciuszek

W Polsce jako ptak gniazdowy i przelotny występuje tylko *P. o. gibraltariensis* GM. (SOKOŁOWSKI, 1958).

W latach 1931–1961 zaobrazkowano w Polsce 1786 kopciuszków, o których Stacja otrzymała 16 wiadomości powrotnych, co stanowi 0,89% wszystkich zaobrazkowanych ptaków. Prócz tego Stacja otrzymała jedną wiadomość o ptaku z obrączką Rossitten. Najdłuższy czas życia: 1-0-20.

7 wiadomości z miejsc obrączkowania dotyczy ptaków obrączkowanych w gniazdach i padłych po upływie kilku lub kilkunastu dni, najwyżej po upływie jednego miesiąca.

6 wiadomości z listopada, lutego i styczenia pochodzi z terenów zimowisk (mapa 7), które znajdują się w południowej Europie, poczynając na zachodzie od Prowansji we Francji, obejmując środkowe i południowe Włochy, Peloponez, sięgając na południowym-wschodzie na Cypr. Interesujący jest fakt, że kopciuszki niemieckie zimują na obszarach zachodniej i centralnej Francji oraz Hiszpanii, a więc na terenach położonych dalej na zachód (SCHÜZ, WEIGOLD, 1931; HEMPEL, REETZ, 1951). Kierunek wędrówki: SW, S, SE.

Phoenicurus phoenicurus (L.) — pleszka

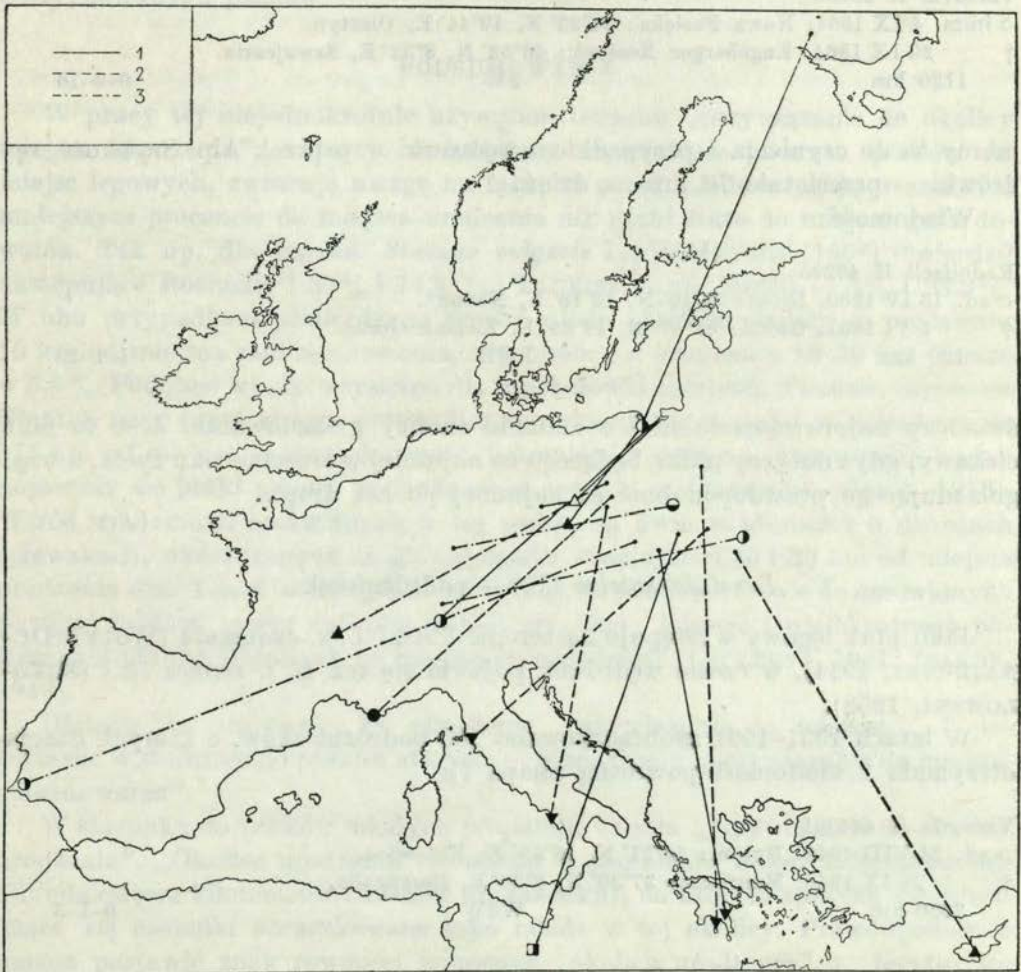
Na obszarze Polski występuje tylko podgatunek *Ph. ph. phoenicurus* (L.) (DUNAJEWSKI, 1934).

W latach 1931–1961 zaobrazkowano 2107 pleszek, o których Stacja otrzymała 12 wiadomości powrotnych, co stanowi 0,56%, oraz 2 wiadomości

o ptakach obrączkowanych poza granicami kraju. Najdłuższy czas życia: 1-1-23.

5 wiadomości z miejsc obrączkowania dotyczy ptaków młodych, padłych w okresie kilku do kilkunastu dni od daty zaobrączkowania. W jednym przypadku okres pozostawania w miejscu urodzenia trwał do 12 IX.

Mapa 7. Dalekodystansowe wiadomości: 1 — o pleszce, *Phoenicurus phoenicurus* (L.); 2 — o kopcieszku, *Phoenicurus ochruros* (G.M.); 3 — o podróżniczku, *Luscinia svecica* (L.). Inne objaśnienia — p. mapa 1.

2 wiadomości dotyczą ptaków zaobrączkowanych po powrocie z zimowiska (26 i 27 IV) i stwierdzonych w maju na gniazdach. Są to najprawdopodobniej osobniki już przy obrączkowaniu chwytane na gniazdach.

2 wiadomości o krajowych ptakach lęgowych pochodzą z Peloponezu i Malty (mapa 7). Kierunek wędrówki: SSW i SSE.

3 wiadomości (w tym jedna o ptaku z obrączką Moskwa) dotyczą ptaków wędrujących przez okolice Zatoki Gdańskiej, kierunek wędrówki: SW do SSW. Ciekawa jest wiadomość:

Varsovia H 28590

o imm. 4 IX 1961. Nowa Pasłęka: 54°23' N, 19°44' E, Olsztyn.

† 20 IX 1961. Engeberger Rostock: 46°52' N, 8°32' E, Szwajcaria.

1120 km

SW

0-0-16

mamy tu do czynienia z przypadkiem wędrówki w poprzek Alp. Szybkość wędrówki — przeciętnie 70 km na dzień.

Wiadomość:

Radolfzell H 46295

o ad. 13 IV 1950. Riese: 51°19' N, 13°18' E, Niemcy.

† 5 VI 1951. Gubin: 51°57' N, 14°44' E, Zielona Góra.

120 km

ENE

1-1-23

świadczy najprawdopodobniej o zmianie okolicy gniazdowania. Jest to fakt ciekawy, gdyż dotyczy ptaka będącego co najmniej w trzecim roku życia, a więc gniazdującego prawdopodobnie co najmniej po raz drugi.

Luscinia svecica (L.) — podróżniczek

Jako ptak lęgowy występuje na terenie Polski *L. s. cyanecula* (WOLF) (DUNAJEWSKI, 1934), w czasie wędrówek pojawia się też *L. s. svecica* (L.) (SOKOŁOWSKI, 1958).

W latach 1931-1961 zaobrączkowano 100 podróżniczków, o których Stacja otrzymała 1 wiadomość powrotną (mapa 7):

Varsovia G 444851

o ad. 24 VIII 1948. Bytom: 50°21' N, 18°55' E, Katowice.

† 28 IX 1948. Mauriscas: 37°30' N, 8°26' E, Portugalia.

3050 km

WSW

0-1-5

Niestety, trudno jest powiedzieć, czy jest to wiadomość o naszym gniazdowym czy też o wędrownym ptaku. Warto zwrócić uwagę na dużą szybkość wędrówki — przeciętnie 87 km dziennie.

Poza jedną wiadomością o ptaku własnym Stacja otrzymała dwie wiadomości o ptakach obrączkowanych w Niemczech i Szwajcarii (mapa 7) najprawdopodobniej podczas wędrówki (5 III i 1 IX). Drugi ptak (Helgoland 988274) ma dość długi czas życia — ponad cztery lata (4-?-?).

Luscinia megarhynchos BR. — słowik rdzawy

W Polsce występuje tylko *L. m. megarhynchos* BR. (DUNAJEWSKI, 1934).

W latach 1931–1961 zaobrączkowano w Polsce 191 słowików rdzawych, o których Stacja otrzymała tylko jedną wiadomość z miejsca zaobrączkowania (w 13 dni po zaobrączkowaniu jako pisklę). Wynosi to 0,52% wszystkich zaobrączkowanych ptaków.

PODSUMOWANIE

W pracy tej niejednokrotnie używałem terminu „przywiązanie do okolicy miejsca urodzenia”. Autorzy, omawiający zagadnienie powrotu ptaków do miejsc lęgowych, zwracają uwagę na fakt, że ptaki młode wracają w znacznie mniejszym procencie do miejsca urodzenia niż ptaki stare do miejsca gniazdowania. Tak np. dla szpaka, *Sturnus vulgaris* L., POLIVANOV (1957) stwierdził następujące stosunki: 1,35% i 14,81%; TAURINŠ et all. (1953) — 3% i 23,3%. W obu przypadkach stwierdzano często młode ptaki w okolicy o promieniu 10 km od miejsca zaobrączkowania, a w okolicy o promieniu 10–30 km jeszcze w 5,6%. Podobne wyniki uzyskano dla muchołówki żałobnej, *Ficedula hypoleuca* (PALL.), przy czym w tym przypadku spotykano młode ptaki w odległości do 175 km od miejsca zaobrączkowania, natomiast w miejscu prowadzenia badań pojawiały się ptaki młode, pochodzące z innych miejscowości (ČAUN, 1958). Wśród wiadomości omawianych w tej pracy, są dwie wiadomości o drozdach śpiewakach, stwierdzonych na gniazdowisku w odległości 40 i 30 km od miejsca urodzenia oraz kosów w odległości 10–28 km. W przeciwieństwie do omówionych powyżej faktów, szereg autorów podaje przykłady ścisłego i wielokrotnego powracania ptaków dorosłych na miejsce gniazdowania (LJULEEVA, 1961; ISAKOV, 1949).

Dlatego też proponuję, by określenie „przywiązanie do miejsca ....” pozostawić w stosunku do ptaków starych — w znaczeniu „przywiązanie do miejsca gniazdowania”.

W stosunku do ptaków młodych proponuję termin „przywiązanie do okolicy urodzenia”. „Okolica urodzenia” to obszar o promieniu kilku, kilkunastu lub kilkudziesięciu kilometrów (zależnie od gatunku), na którym spotyka się gnieźdzące się osobniki obrączkowane jako młode w tej okolicy. Prawdopodobnie można postawić znak równości pomiędzy „okolicą urodzenia” a „terytorium zajmowanym przez daną populację geograficzną” — w znaczeniu NAUMOVA (1963).

PIŚMIENNICTWO

- ASHMOLE M. J. 1962. The migration of European Thrushes. *Ibis*, London, **104**: 314–346; 522–559.
- ČAUN M. G. 1958. Sostav i dinamika mestnych populacji mucholovki pestruški v iskusstvennyh gnezdovijach. w: „Privlečenije poleznych ptic duplognezdnikov v lesach Latvijskoj SSR”. Riga, pp. 74–99.

- DOMANIEWSKI J. 1933. Sprawozdanie z działalności Stacji Badania Wędrówek Ptaków za rok 1931. Acta orn., Warszawa, 1: 1-18.
- DOMANIEWSKI J. 1933. Sprawozdanie z działalności Stacji Badania Wędrówek Ptaków za rok 1932. Acta orn., Warszawa, 1: 123-146.
- DOMANIEWSKI J. 1934. Sprawozdanie z działalności Stacji Badania Wędrówek Ptaków za rok 1933. Acta orn., Warszawa, 1: 321-364.
- DOMANIEWSKI J., KREZMER B. 1936. Sprawozdanie z działalności Stacji Badania Wędrówek Ptaków za rok 1934. Acta orn., Warszawa, 1: 468-510.
- DOMANIEWSKI J., KREZMER B. 1937. Sprawozdanie z działalności Stacji Badania Wędrówek Ptaków za rok 1935. Acta orn., Warszawa, 2: 87-132.
- DUNAJEWSKI A. 1934. Krajowe formy rodziny *Turdidae*. Acta orn., Warszawa, 1: 275-301.
- EICHLER W. 1934. Vom Zuge der Singdrossel (*Turdus ph. philomelos* BREHM). Vogelzug, Berlin, 5: 135-143.
- FORMANEK J. 1958. Zug der Amsel (*Turdus merula*) und der Singdrossel (*T. ericetorum*) aus der Tschechoslowakei. Sylvia, Praha, 15: 23-41.
- GRACZYK R. 1959. Badania nad występowaniem i stanem ilościowym kosa (*Turdus merula* L.) w Polsce. Ekologia pol. A, Warszawa, 7: 55-82.
- GRACZYK R. 1961. Badania nad zmiennością, biologią i znaczeniem gospodarczym kosa (*Turdus merula* L.). Ekologia pol. A, Warszawa 9: 453-485.
- HEMPEL C., REETZ W. 1957. Der Zug von Hausrotschwanz (*Phoenicurus ochruros gibraltariensis*) und Gartenrotschwanz (*Ph. phoenicurus*) nach Beringungsergebnissen. Vogelwarte, Stuttgart, 19: 97-119.
- HEYDER R. 1958. Über das Zugverhalten von Gartenamseln. Beitr. Vogelk., Leipzig, 6: 141-149.
- ISAKOV I. A. 1949. K voprosu ob elementarnych populacijach u ptic. Isv. Akad. Nauk SSSR, Moskva, ser. biol. 1: 54-70.
- LJULEEVA D. S. 1961. Mestnye i proletnye populacii lastoček na Kurskoj Kose i ich vzaimootnošenija. w: „Trudy IV Pribaltijskoj Ornitologičeskoj Konferenciji. Riga, pp. 161-169.
- NAUMOV N. P. 1963. Ekologija životnych. Moskva.
- POLIVANOV V. M. 1957. Sezonnoje rozmeščenje i nekotorye čerty biologii skvorca (*Sturnus vulgaris* L.) po dannym kol'cevanija. Trudy Bjuro Kolcev., Moskva, 9: 215-222.
- RYDZEWSKI W. 1938. Sprawozdanie z działalności Stacji Badania Wędrówek Ptaków za rok 1936. Acta orn., Warszawa, 2: 259-317.
- RYDZEWSKI W. 1939. Sprawozdanie z działalności Stacji Badania Wędrówek Ptaków za rok 1937. Acta orn., Warszawa, 2: 432-527.
- RYDZEWSKI W. 1949. Sprawozdanie z działalności Stacji Badania Wędrówek Ptaków za rok 1938. Acta orn., Warszawa, 4: 11-114.
- RYDZEWSKI W. 1949. Sprawozdanie z działalności Stacji Badania Wędrówek Ptaków za rok 1939. Acta orn., Warszawa, 4: 115-222.
- RYDZEWSKI W. 1962. Longevity of ringed birds. Ring, Wrocław, 33: 147-152.
- SALOMONSEN F. 1955. The evolutionary significance of bird migration. Biol. Medd., Copenhagen, 22, 6: 1-62.
- SCHÜZ E., WEIGOLD H. 1931. Atlas des Vogelzugs. Berlin.
- SOKOŁOWSKI J. 1958. Ptaki ziem polskich. 1, Warszawa.
- SZCZEPSKI J. B. 1951. Sprawozdanie z działalności Stacji Ornitologicznej w latach 1945-1948. Acta orn., Warszawa, 4: 237-272.
- SZCZEPSKI J. B., SZCZEPKA M. W. 1953. Sprawozdanie z działalności Stacji Ornitologicznej za rok 1959. Acta orn., Warszawa, 4: 273-310.
- SZCZEPSKI J. B., SZCZEPKA M. W. 1956. Sprawozdanie z działalności Stacji Ornitologicznej za rok 1950. Acta orn., Warszawa, 5: 77-112.

- SZCZEPSKI J. B., SZCZEPKA M. W. 1957. Sprawozdanie z działalności Stacji Ornitologicznej za rok 1951. *Acta orn.*, Warszawa, 5: 161–210.
- SZCZEPSKI J. B., SZCZEPKA M. W. 1959. Sprawozdanie z działalności Stacji Ornitologicznej za rok 1952. *Acta orn.*, Warszawa, 5: 233–282.
- TAURINŠ E. J. et al. 1953. Sezonnoje rozmeščenje i migracii nekotorych vidov ptic po danym kolcevanija ornitologičeskoj stancii Akademii Nauk SSSR. w: „Perelety ptic v Evropejskoj časti SSSR”. Riga. pp.
- TAURINŠ E. J. 1957. Rezultaty kol'cevanija drozdov (*Turdus* sp.). *Trudy Bjuro Kol'cev.*, Moskva, 9, 273–289.

Przyjęto do druku 13 II 1964.

Adres autora: Biologiczna Stacja Bada
wca PAN, Turew, pow. Kościan

РЕЗЮМЕ

В настоящей работе подведены итоги кольцевания в Польше дроздовых, *Turdidae* в течение 1931—1961 гг. Численность окольцованных птиц и возвратов колец представлены на таблице.

Автором проанализированы возвратные сведения по следующим видам, окольцованным за границей, а собранным в Польше: *Turdus merula* L. — 2, *Turdus pilaris* L. — 1, *Erithacus rubecula* (L.) — 2, *Phoenicurus ochrurus* (Gm.) — 1, *Phoenicurus phoenicurus* (L.) — 2, *Loxia svecica* (L.) — 2.

Turdus philomelos Br. — перелет начинается в октябре; направленность перелета от WSW по SW. Зимовки констатированы в Испании, в южных частях Франции, на Балеарских островах, в Северной Африке, в Югославии и, по всей вероятности, в Албании (1 возврат). Весенний перелет проходит в марте. Автор подчеркивает то обстоятельство, что из периода собственно перелета почти не получено возвратных сведений. Среди немногочисленных возвратов с периода перелета большинство составляют данные, полученные во время осенних перелетов, что, по мнению автора, свидетельствует о более продолжительном сроке осенних перелетов, чем весенних. Автор констатировал, что через территорию Польши проходит граница между двумя аллогиемическими (allohiemia) группировками популяции: группировкой северо-западной (Западная Европа, Скандинавский п-ов, северные районы Польши, прибалтийские районы СССР) и юго-восточной (Италия, Югославия, Швейцария, Моравия, Словакия, Украина, Белоруссия, центральные районы РСФСР, причерноморские районы). Граница между упомянутыми группировками проходит от города Тулона, через Пьемонт, восточные части Альп, долину реки Инь, через центральные районы Чехословакии и Польшу. До сих пор не изученной является эта граница в пределах СССР.

Turdus merula L. — автор указывает (см. графики А и В), что наибольшее количество возвратов с длинных дистанций относится к ноябрю, в то время, как у певчего дрозда они были получены с октября. Эта разница по мнению автора возникает по следующим причинам: черный дрозд начинает перелет позже, а на зимовках до его появления производится интенсивная охота на певчего дрозда. После прилета на зимовки черного дрозда за его счет падает отстрел певчего дрозда. На основании

возвратов из гнездовой автор приходит к выводу, что молодые птенцы после вылета из гнезд вовсе не производят послегнездовых кочевок, и эта особенность является видовым признаком. Автором доказано наличие на территории Польши зимовок особей „лесной популяции“, а зимовки черных дроздов в пределах городов вовсе не являются подтверждением наличия в этих городах „городской популяции“. В работе приведен пример наиболее выдвинутого *на восток* (не считая Скандинавии) пункта зимовки черного дрозда в Великобритании (London V 89815), а также приведены данные единственного из Африки возвратного сведения об веропейском черном дрозде, окольцованном в Польше (Varsovia F 154395).

Зимовки черных дроздов из Польши (карта 3) расположены во Франции, Италии, Югославии и в Северной Африке. Автором приводится факт (Varsovia F 255407), указывающий на то, что также некоторые особи из „городской популяции“ совершают настоящие перелеты. Анализируя возрастные сведения, полученные от особей, окольцованных на польском побережье Балтийского моря, автор приходит к выводу, что через этот район пролетают птицы, гнездящиеся в северо-западных районах СССР. Особи, которые вывелись в одном и том же районе или же даже происходят из одного выводка, проводят зимовку в разных местах.

Turdus pilaris L. Зимовки (карта 5) особей, окольцованных на гнездовьях в Польше, расположены в Италии (Венеция, Ломбардия, Умбрия) и во Франции (Прованс). Направленность перелетов SSW.

Turdus iliacus L. По особям этого вида, окольцованным в Польше, получены лишь два возвратные сведения (карта 5).

Erithacus rubecula (L.). Зимовки птиц, гнездящихся в Польше расположены во Франции и Италии (карта 6). Направленность перелетов SSW по WSW. Автор полагает, что перелет проходит вдоль побережья Балтики и затем Северного моря.

Phoenicurus ochruros (Gm.). Зимовки польской популяции (карта 7) расположены во Франции, Италии, на Пелопоннесе и охватывают Кипр.

Phoenicurus phoenicurus (L.). Зимовки охватывают Средиземноморский бассейн (возвраты из Пелопоннеса и Мальты).

Luscinia svecica (L.). О птицах, окольцованных в Польше, получено только одно возвратное сведение.

Luscinia megarhynchos Br. Получен только один возврат с птенца, погибшего вблизи гнезда на 13 день от момента кольцевания.

Автор предлагает, что бы термин „привязанность к месту“ применять только в отношении старых особей в смысле „гнездового консерватизма“. Что касается молодых птиц, то автор предлагает термин „привязанность к району рождения“, при чем „район рождения (вывода)“ в зависимости от вида птицы охватывает территорию с радиусом от нескольких до нескольких десятков километров. По всей вероятности, как полагает автор, между „районом рождения“ и территорией заселенной определенной географической популяцией“ (по Наумову 1963) можно поставить знак равенства.

Объяснения к таблицам, графикам и картам

- Таблица. Результаты кольцевания дроздовых, *Turdidae* в Польше в период 1931—1961 гг. (1) вид, (2) количество окольцованных птиц, (3) количество возвратных сведений, (4) процент.
- График. Распределение во времени полученных возвратов: А — певчего дрозда, В — черного дрозда. По вертикали — количество возвратов, по горизонтали — месяцы.
- Карта 1. Возвраты с длинных дистанций певчего дрозда. Обозначения, употребленные на картах 1, 3, 5, 6, 7: сплошной линией очерчены районы кольцевания; точка „●” обозначает место кольцевания; Место находки колец в месяцах: 1 — январь, 2 — февраль, 3 — март, 4 — апрель, 5 — май, 6 — июнь, 7 — июль, 8 — август, 9 — сентябрь, 10 — октябрь, 11 — ноябрь, 12 — декабрь.
- Карта 2. Возвраты с длинных дистанций певчего дрозда. 1 — граница распространения польских особей, 2 — гипотетическая граница распространения польских особей, 3 — гипотетическая граница между северо-западной и юго-восточной группировками популяции, 4 — птицы с территорий, обозначенных на карте черным цветом, 5 — птицы с территорий, обозначенных на карте белыми полями.
- Карта 3. Возвраты с длинных дистанций черного дрозда. Обозначения, как на карте 1.
- Карта 4. Возвраты с длинных дистанций черного дрозда. 1 — особи окольцованы на побережье Балтики, 2 — особи окольцованы в более центральных районах Польши, 3 — возвраты касающиеся птиц выведенных в одном гнезде обозначены идентичными треугольниками, 4 — граница распространения скандинавских особей.
- Карта 5. Возвраты с длинных дистанций: 1 — рябинника, 2 — дрозда белобровика. Обозначения, как на карте 1.
- Карта 6. Возвраты с длинных дистанций зарянки. 1 — гнездовые особи, 2 — возвраты от особей, указывающих на наличие миграционного пути вдоль морского побережья, 3 — шведские особи.
- Карта 7. Возвраты с длинных дистанций: 1 — обыкновенной горихвостки, 2 — горихвостки-чернушки, 3 — варакушки. Обозначения, как на карте 1.

SUMMARY

This paper contains an analysis of recoveries of Polish thrushes (*Turdidae*) ringed in the period from 1931 to 1961 (for totals see Table). A few recoveries of birds ringed abroad and found in Poland were also taken under consideration. These were *Turdus merula* L. — 2, *T. pilaris* L. — 1, *Erithacus rubecula* (L.) — 2, *Phoenicurus ochruros* (GM.) — 1, *Ph. phoenicurus* (L.) — 2, *Luscinia svecica* (L.) — 2.

Turdus philomelos BR. The migration begins in October and runs in the WSW or SW directions. The winter-quarters are situated in Spain, southern France, Baleares, North Africa, Yugoslavia and, possibly, in Albania (one recovery). The spring migration takes place in March. The author points out that the recoveries from the migration periods are lacking; the recoveries at hand came either from the breeding or from the wintering areas. The fact that the Spring migration recoveries are generally much scarcer than the Autumn ones, seems to suggest that the Spring migration runs faster than the Autumn one.

The author shows that across Poland runs a line dividing two groups of allohiemic populations (Map 2): the North-Western (Western Europe, Scandi-

navia, northern Poland, Baltic countries) and the South-Eastern (Italy, Yugoslavia, Switzerland, Moravia, Slovakia, Ukraine, White Russia, Central Russia, Black-Sea region). The line dividing these two areas runs from Toulon in France through Piedmont, eastern Alps, Inn Valley, central Czechoslovakia and Poland. Its continuation in the U.S.S.R. is still unknown.

Turdus merula L. The majority of recoveries come from November (Diagrams 1A and 1B) whilst for the Song Thrush this maximum is in October. This is explained by the later migration of the Blackbird and the intensive shooting of newcomers; after the arrival of Blackbirds the shooting of Song Thrushes diminishes. The local recoveries in the ringing places shows that the lack of nomadic movements of juvenile birds is a specific feature of Blackbird. The wintering in Poland of birds belonging to the "wood population" is an established fact. This, according to the author, shows, that the wintering of birds in towns is not a decisive evidence for existence of an "urban population" in these towns. The easternmost recovery of a bird ringed in winter in Great Britain (disregarding Scandinavian recoveries) is quoted (London V 89815) as well as the unique recovery of the European Blackbird in North Africa (Varsovia F 154395). Winter-quarters of Polish Blackbirds (Map 3) are situated in France, Italy, Yugoslavia and North Africa (one recovery). One recovery (Varsovia F 255407) shows a migration of a bird belonging to the "urban population". Analysing recoveries of birds ringed during the migration period on the Baltic coast, the author concludes that these migrants originate from the north-western territories of the U.S.S.R. Polish birds ringed in the same locality or even in the same nest do not winter in the same places.

Trudus pilaris L. Winter-quarters of Polish birds (Map 5) are situated in Italy (Venezia, Lombardy, Umbria) and in France (Provence). The direction of migration is S.S.W.

Turdus iliacus L. There are only two recoveries of birds ringed in Poland (Map 5).

Erithacus rubecula (L.) Winter-quarters of Polish native birds are situated in France and Italy (Map 6). The direction of migration is SSW to WSW. The author suggests the existence of a coastal migration route running along the Baltic and North Sea coasts.

Phoenicurus ochruros (Gm.) — Winter-quarters of Polish birds (Map 7) are situated in France, Italy, Greece (Peloponnesus) and reach Cyprus.

Phoenicurus phoenicurus (L.) — Polish birds winter in the Mediterranean countries (Map 7) according recoveries in Peloponnesus and Malta.

Luscinia svecica (L.) — There is only one recovery of a bird ringed in Poland (Map 7).

Luscinia megarhynchos BR. — One bird ringed as a nestling was found dead locally after a fortnight.

The author proposes that the term "attachement to the nesting place" should be applied to the old birds only. To the young birds the words "nesting place"

should be replaced by the words "natal area" which mean a territory around the natal place encircled by a smaller or greater radius depending on the species. It is probable that the "natal area" is equivalent to a territory occupied by a given geographical population *sensu* NAUMOV (1963).

Legend to tables, diagrams and maps.

Table. Ringing results 1931-1961. (1) species, (2) ringing total, (3) recovery total, (4) percentage.

Diagram. Month per month distribution of recoveries. A - Song Thrush, B - Blackbird. Vertical - number of recoveries, horizontal - month.

Map 1. Recoveries of Song Thrush. Symbols used on maps 1, 3, 5, 6, 7: 1 - January, 2 - February, 3 - March, 4 - April, 5 - May, 6 - June, 7 - July, 8 - August, 9 - September, 10 - October, 11 - November, 12 - December.

Map 2. Recoveries of Song Thrush. 1 - Boundary of the distribution area of Polish birds, 2 - hypothetical boundary, 3 - hypothetical division between the north-western and south-eastern groups of populations; 4 - birds ringed in the black areas, 5 - birds ringed in the white areas.

Map 3. Recoveries of Blackbird. For symbols see map 1.

Map 4. Recoveries of Blackbird. 1 - birds ringed in the Baltic coast area, 2 - birds ringed inland, 3 - birds from the same nest are marked with the corresponding triangles, 4 - south-eastern boundary of Scandinavian birds.

Map 5. Recoveries of Fieldfare (1) and Redwing (2). For symbols see map 1.

Map 6. Recoveries of Robin.

Map 7. Recoveries of Black Redstart (1), Redstart (2), Bluethroat (3). For symbols see map 1.

---

should be treated as a normal finding. It is possible that the normal sized cartilage is a result of a normal growth process and not a result of a normal growth process. It is possible that the normal sized cartilage is a result of a normal growth process and not a result of a normal growth process.

The normal sized cartilage is a result of a normal growth process and not a result of a normal growth process. It is possible that the normal sized cartilage is a result of a normal growth process and not a result of a normal growth process.

The normal sized cartilage is a result of a normal growth process and not a result of a normal growth process. It is possible that the normal sized cartilage is a result of a normal growth process and not a result of a normal growth process.

The normal sized cartilage is a result of a normal growth process and not a result of a normal growth process. It is possible that the normal sized cartilage is a result of a normal growth process and not a result of a normal growth process.

The normal sized cartilage is a result of a normal growth process and not a result of a normal growth process. It is possible that the normal sized cartilage is a result of a normal growth process and not a result of a normal growth process.

The normal sized cartilage is a result of a normal growth process and not a result of a normal growth process. It is possible that the normal sized cartilage is a result of a normal growth process and not a result of a normal growth process.

The normal sized cartilage is a result of a normal growth process and not a result of a normal growth process. It is possible that the normal sized cartilage is a result of a normal growth process and not a result of a normal growth process.

Redaktor pracy — Prof. dr W. Rydzewski

Państwowe Wydawnictwo Naukowe — Warszawa 1964

Nakład 1550+100 egz. Ark. wyd. 2,25, druk. 1,75. Papier. druk. sat. kl. III, 90 g, B1. Cena zł 12,-

Nr zam. 80/64 — Wrocławska Drukarnia Naukowa — W-2